

ساغکردنه‌وی نامه‌یه‌کی شه‌ره‌فی کوری شا محهمه‌د بۆ سولتان محهمه‌د فاتح له‌ئه‌رشیفی عوسمانیدا

دانیاڵ صابر أحمد

بواری میژوو، هه‌ولێر، عێراق

Email: daniel.sabr2@gmail.com

پوخته:

ئهم توێژینه‌وه‌یه، ساغ کردنه‌وه‌ی نامه‌یه‌کی میری بدلیس شه‌ره‌ف کوری شا محهمه‌د بۆ سولتان محهمه‌د فاتحی عوسمانی نێردراوه، که له‌لایهن به‌ریوه‌برایه‌تی ئه‌رشیفی عوسمانی سهر به‌ سه‌رۆکایه‌تی کۆماری وولاتی تورکیا له‌گه‌ڵ پوخته‌یه‌ک له‌زانیاری په‌یه‌هست به‌نامه‌که‌ ب‌لاوکراوه‌ته‌وه. جی‌گای ناماژیه‌ ئهم به‌ریوه‌برایه‌تی ناوه‌ڕۆکی زانیارییه‌کانی ناو نامه‌که‌یان به‌هه‌له‌ خوێندۆته‌وه. ئێمه‌ باوه‌رمان وایه‌ که کۆمه‌ڵێک کێشه‌ له‌ پۆلێنکردنی ئهم دۆکیومێنته‌ هه‌یه، له‌وانه‌یه‌ کێشه‌ له‌ تێگه‌یشتنی ناوه‌ڕۆکی به‌لگه‌نامه‌که‌دا دروست بکات. بۆیه‌ گرنگه‌ ئهم هه‌لانه‌ راست بکه‌ینه‌وه، به‌تایبه‌تی ده‌رباره‌ی ناسنامه‌ی میری بدلیس، میژووی نامه‌که‌ و به‌جۆنه‌ی کام سه‌رکه‌وتنی جه‌نگه‌وه‌ میری بدلیس نامه‌ی پێڕۆزبایی نارده‌وه.

له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا به‌یشت به‌ستنه‌ به‌ ده‌سته‌واژه‌ میژوویی و ئه‌و نازناوه‌یه‌ له‌ناوه‌ڕۆکی نامه‌که‌دا هاتوون، هه‌روه‌ها به‌ هه‌ڵسه‌نگاندن و به‌راووردکردنی سه‌رچاوه‌ و دۆکیومێنته‌ عوسمانیه‌کان هه‌ولێ راستکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کانی ده‌زگای ئه‌رشیفی عوسمانی دراوه. ئهم نامه‌یه‌ رۆشایه‌کی زیاترمان پێ ده‌به‌خشیت بۆ تێگه‌یشتن و وێنه‌کردنی په‌یه‌هستی نێوان کورد و ده‌وله‌تی عوسمانی به‌تایبه‌تی له‌سه‌ده‌ی ۱۵ ز، له‌ رێگای ئهم نامه‌یه‌شه‌وه‌ ده‌توانین دووباره‌ میژووی میرانی بدلیس بنوسینه‌وه.

کلیله و وشه: میرنشینی به‌دلیسی، ده‌وله‌تی عوسمانی، شه‌ره‌ف کوری شا محهمه‌د، سولتان محهمه‌د فاتح، ئه‌رشیفی عوسمانی.

المخلص:

هذه الدراسة محاولة لتصحيح المعلومات الخاصة بتصنيف وثيقة عثمانية تتعلق برسالة أرسلها شرف بن شاه محمد أمير بدليس إلى السلطان العثماني محمد فاتح.

حبث نلاحظ عند تصنيف هذه الرسالة، خطأ كاتب الارشيف العثماني في دائرة الارشيف، الخاص بمكتب رئيس الوزراء، في تصنيف الوثيقة وان المعلومات الواردة في التصنيف تحتاج التصحيح لاهمية الموضوع. قد يتسبب هذا التصنيف الخاطئ في مشاكل في فهم محتويات الوثيقة. حيث ان الامر يتعلق بامارة بدليس الكوردية وعلاقتها بالسلطان العثماني. كانت الأخطاء في تصنيف الرسالة حسب تصور كاتب هذه الاسطر تتعلق بهوية أمير بدليس و معطيات الخطاب والمناسبة التي تم فيها إرسال الرسالة.

تم تسهيل هذا البحث بسبب الامانا باللغة العثمانية والمصطلحات المتداولة في الكتابات العثمانية الرسمية. كما استخدمنا الوثائق العثمانية ذات الصلة والبحوث الأكاديمية ودراسات بعدة لغات تغطي فترة الرسالة.

هذه الدراسة مساهمة في تأريخ الكرد خلال القرن الخامس عشر ونحاول انتهاز هذه المناسبة بتسليط المزيد من الضوء على العلاقات الكردية-العثمانية في ال أمير بدليس مراحل الاولى من تاريخ الدولة العثمانية وتعد الورقة ايضا مساهمة في كتابة تاريخ إمارة بدليس.

الكلمات المفتاحية: إمارة بدليس، الإمبراطورية العثمانية، شرف ب. شاه محمد، سلطان محمد فاتح، المحفوظات العثمانية.

Abstract:

This study is about an attempt to correct the information about classifying an Ottoman document. It's related to a letter sent to the Ottoman Sultan Mehmed Fatih by Sharaf b. Shah-Muhammed, the emir of bidlis. However, in classifying this letter an Ottoman archivist working for The Ottoman Archives of the Prime Minister's Office has misclassified the document and added inaccurate information to the document. This misclassification may cause problems in understanding the contents of the document. So, it's important to correct these errors. The following errors have been detected by the writer: the identity of the Bidlis prince, The data of the letter and the occasion about which the letter has been sent.

This research has been facilitated due to writer's familiarity with the vocabularies and frequently used Ottoman terms and last names. We have also used relevant Ottoman documents, academic papers, and studies in several languages covering the period of the letter. This study attempts to make a contribution to the historiography of the Kurds during the 15th century in the paper we should light on the early Ottoman and Kurdish relation and provides additional information in writing the history of Bidlis Principality.

Keywords: Bidlis emirate, Ottoman Empire, Sharaf b. Shah Muhammad, Sultan Mehmed Fatih, Ottoman Archives.

یه‌که‌م/ میژوویی نامه‌که:

میر شەرف کوری محەمەد بەدلیسی لەمیژووییەکی نادریار هەڵدەستی بەناردنی نامەیک بۆ سولتان محەمەد فاتحی عوسمانی. لەنامەکەدا پیرۆزبایی لە سولتان محەمەد کردووە و هەڵۆست و تێروانیی باشی خۆی بەرامبەر دەسەڵاتەکی نیشاندووە. لەهەمانکاتدا میر شەرف ریز و ستایش بۆ سولتان محەمەد و خۆی بە خزمەتکاری سولتان دانووە. هەرۆهە ئاماژە بە مەولانا زەینەددین مەحمود کردووە، کە دیارە زانایەکی ئاینی کوردی ئەو سەردەمە بوو لە دەرباری میرنیشینی بەدلیسی. ئەم نامەیە بەکۆدی ژمارە (E.3145) لە ئەرشیفی مۆزخانەی کۆشکی توپ قاپی (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi) لەبەشی بەلگەنامە فارسیەکان بوونی هەیە. وینەیکە نامەکش بە کۆدی ژمارە (E.0576) لەبەیوبەریەتی ئەرشیفی عوسمانی سەر بە سەرۆکایەتی کۆماری تورکیا لە کاغذخانەی ئەستەنبۆل دانراوە (پاشکۆی 1).

ئەگەر بەشیوێهەکی سەرەتایی و رووکەش سەیری نامەکە بکەین، رووبەرووی دوو ئاستەنگ و پرسیار دەبینەوه ئەوانیش: 1- نامەکە بۆ کێ نووسراوە؟ 2- میژوویی ناردنی نامەکە کە یوو؟ لەبەر ئەوەی لەنامەکەدا راستەوخۆ ناوی کەسی نامە بۆ نێردراو و میژووی نامەکە نەنووسراوە، بەلام ئەگەر سەیری دەستەواژە میژووییەکان و ئەو نازناوەی لەناو نامەکەدا هاتووە، ووردبینەوه ئەو دەتوانین بەئاسانی کەسی نامە بۆ نێردراو بزانی. میر شەرف لەنامەکەیدا زۆر بەریز و ئەدەبەوه راستەوخۆ ناوی سولتان محەمەد فاتحی نەهیناوە، بەلکو نازناو و سەفی جواروچۆری بۆ بەکارهێناوە (فاتحی دونیا، سولتانی گەورە سولتانەکان و پادشای پاشاکان، ...). هەرۆهە بەشیوێهەکی زۆر سەرنج راکێش و لێزانانە هەستاو بە هینانی کۆڵیەیک (دێرە) لە شعرەکی حەسانی کۆری سابییت کە بۆ ستایشی پێغەمبەر (د.خ) هۆننوو: (بە وشەکانم ستایشی محەمەد نەکردووە، بەلکو وشەکانم بە محەمەد رازاوە بوو)، وەکو ئاماژەیک بۆ ناوی سولتان محەمەد بەکارهێناوە.

سەبارەت بە میژووی نامەکە، کە پوختەیکە لەلایەن بەریوبەریەتی ئەرشیفی عوسمانی وولاتی تورکیا دانراوە، میژووەیکە بە 886/12/4 ک (1481-1482ز) هاتووە، کە حاجی شەرف کوری محەمەد نامەیک پیرۆزبایی بۆ سولتان محەمەد فاتح ناردووە، بە بۆنەی سەرکوتنی سولتان محەمەد فاتح بەسەر ئوزون حەسەنی سولتانان ئاق قۆینلو (BOA, TSMA.E.0576) (پاشکۆی 2). بەلام بە بۆچونی ئێمە ئهم زانیاریانە بەریوبەریەتی ئەرشیفی عوسمانی وولاتی تورکیا هەڵمە، چونکە سولتان محەمەد فاتح 9 مانگ پێش ئەم میژووە (886/12/4 ک) واتا لە 886/3/4 ک (سالنامە دولت علیە عثمانیە، 1314، ص 25)، و سولتان ئوزونی حەسەنیش 4 سالی پێش ئەم میژووە (1478/882) کۆچی دوایان کردووە، شەری نیوانیشیان

له (1473/878) رویداوه (Hinz, 1992, s. 51,57; Zakrzewski, 2020, p. 64). كهواته ناكريت مير شهرهفی بهدلیسی 9 مانگ دواى مردنى سولتان محمد فاتح و 4 سال دواى مردنى سولتان نوزونى حهسهن نامهى پيروزيبايى ناردبیت.

میژوونوسی مهجهری فیکینه دهربارهی میژووی نامهکه سالی 879/1474-1475ز دیار کردووه که بههوی سرکهوتنی سولتان محمهد فاتح بهسهر نوزونی حهسهنی سولتانی ناق قوینلو (Fekete, 1997, p. 209). توژهران موستهفا دیهقان و قورال گهنچ، میژووی نامهکه بهدهوروبهری سالی 857/1453ز لهدواى فتحی شاری ئهستهنبول داناه، که رووداویکی میژووی گرنک بووه بۆ موسولمانهکان دژ به مهسیحیهکان که بههویمه سولتان محمهد فاتح ناوبانگی دهرکرد (Dehqan - Genç, 2017, s. 43). ئیمهش ئهم بۆچوونه بهراست دهرانین و پیمان وایه بۆچوونهکهی میژوونوسی مهجهری فیکینه ههلهیه، بهتاییهتی نهگهر سهری نامهکه بکهین میر شهرهف باسی فتحی دژ به کافرهکان (کُفَّار) دهکات و نووسییهتی خواى گهوره (سولتان محمهدی) بۆ پاراستنی موسولمانهکان و مکو دیواریک لهنیوان موسولمانهکان و کافرهکان دانا. نهگهرچی محمهد فاتح لهنیوان سالانی (1459-1463ز) هیرشی کرده سهرناوچهکانی بهلقان و توانی ههریهک لهسولتانی سربستان و موره و بۆسنه و هرسک و کوسوقا بخاته (Dehqan - Genç, s. 43)، بهلام ئیمه بهدوری دهرانین نامه پيروزيبايهکهی میر شهرهف پهیوهندی بهمانهوه ههیت. سولتان محمهد فاتح لهم ماویه هیرش و ههلهتهی زوری ئهنجام داه که میژوویهکان بهتهواى دیارنیه، بۆیه دیاربکردنی میژوویهک بۆ ههریهک لهم رووداوانه کاریکی قورسه. میر شهرهف لهنامهکهیدا نزاى بهردوامی فتوحات و گرتنی ناوچهی زیاتری بۆ دهکات. بۆیه دهتوانین بلین نامهکه بۆ رووداوی فتحی ئهستهنبول بووه، که رووداویکی گهوره و دهنگدانهوی گهورهی ههجووه (Dehqan - Genç s. 43)، سولتان محمهد فاتح دواى فتحی ئهستهنبول ههستاه بهناردنی فهتنامه¹ بۆ دهسهلاتداره دیارمهکانی ئهوکاتهی جیهانی ئیسلامی و موزدهی فتحی ئهستهنبولی پی راگهیاندن. (الرشدی، 2011، ص 40). بهمهش ههموو جیهانی ئیسلامی ناگاداری رووداوی فتحی شاری ئهستهنبول بوون و نامهى پيروزيبايیان بۆ سولتان محمهد فاتح نارد.

دهربارهی چۆنییهتی ناگاداربوونی میر شهرهف لهفتحی ئهستهنبول ئهوا بهتهواى نازانریت، بهلام دهتوانین بلین لهریگی هاویهیمانه قهرهقوینلویهکهی جیهان شا که پهیههندییهکی باشی لهگهلی ههجووه. سولتان محمهد فاتح نامهى موزدهی فتحی ئهستهنبولی بۆ ههریهک لهجیهان شا حوکمداری قهرهقوینلو لهتهبریز، سولتان ئینال مهلیکی مهمالیک لهمیسر و شهریفی مهکهکه، بهمهش سالی 1453ز جیهانی ئیسلامی له فتحی شاری ئهستهنبول ناگاداربوون (Dehqan - Genç, s. 43).

دووه/ناسنامهى میر شهرهف کوری شا محمهد:

دهربارهی ناسنامهى میر شهرهف، لهنامهکه شهرهف کوری شا محمهد بهدلیسی نووسراوه بهلام کارمهاندانی بهریوبهرايهتی ئهرشیفی عوسمانی- وولاتی تورکیا، به میر حاجی شهرهف کوری محمهد توماریان کردووه (BOA, TSMA.E.0576). نهگهر سهری کتیبی شهرهفنامه بکهین، دهبینین تهنها یهک میر ناوی به حاجی شهرهف هاتوه ئهویش حاجی شهرهف کوری زیانهددین که له روودامهکانی سالی 796/1393-1394ز، ناوی هاتوه (شهرهف خان، 2017، ل 569، 578). بۆیه ئیمه پیمان وایه زانیاری بهیوبهرايهتی ئهرشیفی عوسمانی دهربارهی ناسنامهى میره کوردهکش ههلهیه.

فیکینه لهکتیبهکهیدا شهرهف کوری شا محمهدی به شهرهفخانیهکهم و باپیره میژوونوس شهرهفخانیه داناه (Fekete, 1997, p. 209). بهلام فیکینه کهوتوته ههلهوه چونکه باپیره شهرهفخان ناوی تهواوی میر شهرهف بهگ کوری شهمسهددین کوری حاجی محمهد جیا به لهگهل میر شهرهف کوری شا محمهد ناوی تهواوی جگه لهشهرهفنامه لههیچ دهستنوسیکی تر نههاتوه (شهرهف خان، 2017، ل 578).

میژوونوسان و نووسهران ناماژهمان به میر شهرهف کوری شا محمهد داه، بهلام نهیاننوانیوه ماوهی فهرمانرهوايهکهیان بهتهواوی دیار بکهین. بۆنموونه: عبدالرقيب يوسف بهگهرانهوه بۆ شهرهفنامه ناماژهی بهناوی میر شهرهف کوری محمهد داه بهلام لهریزهندی میرمهکانی بهدلیس سی میر پیش سهردهمی سولتان محمهد فاتح (1451-1481ز) ناوی دهبات (یوسف، 2013، ل 339-340). ههروهها تیم ویکاس سالانی فهرمانرهوايی میر شهرهفی به نزیهکهی 815-825\ 1412-1421ز داناه لهناماژکردن به سهکهانی میرانی بهدلیس (Wilkes, 2015, p. 220). له موزمخانهی ناشمولیان لهشاری ئوکسفوردی بهریتانی

¹ فهتنامه ئهیه پهیمه بوو که سولتان بۆ ههریم و ویلايهتهکانی دهنارد بۆ خوشحالی دهربرین به بۆنهى سرکهوتنی سوپای دهولمت له شهریکی دیاربکراودا، یاخود فهرماندهی لهشکر دهنارد بههمان بۆنهم. فهرهنگی زاراوه میژووییهکان، نامادهکردنی لیژنهى میژووی ئهکادیمی کوردی، گۆفاری ئهکادیمی کوردی، ژماره 19، ههولیر، 2011، ل 28.

سٔ جور سكهى مير شهرهف بوونى ههيه²، لهز انيار يهكانى ئهم موز مخانيه كه ده باره سالى حكومرانى مير شهرهف كورى شا محمهد 796-806\ 1393-1404 از نووسيوه (<https://hcr.ashmus.ox.ac.uk/collection/6>).

هه چى ميژوونوسى نازمى شهمسى محمهد نيسكندر بهى ناوهينان و نامازدان به مير شهرهف كورى محمهد، ماوهى فهرمانروايى ميرنيشنى بهدليس لهسالانى 1432-1498 از بهمشيوه دابش كردوه: مير شهمسددى گهوره (شهمسددى كورى شهرهف) 1432-1436 ز، ئيبراهيم كورى شهمسددى 1436-1438 ز، مير حاجى محمهدى كورى ئيبراهيم 1438-1462 ز، ئيبراهيم كورى محمهد 1462-1471 ز، ماوهى داگيركارى ئاق قوبىلو 1471-1498 ز (نيسكندر، 2009، ل 174).

لهميژووى ميرنيشنى بهدليس دا چهند ميريك ناويان به شهرهف هاتوه، بو ليكجياكر دنه ميان بهمشيوه ريزيان دهكهن:

- 1- شهرهفخانى يهكهم: شيخ شهرهف (پنجهم ميرى بهدليس).
- 2- شهرهفخانى دوهم: حاجى شهرهف كورى زيانددى (حهوتم ميرى بهدليس).
- 3- شهرهفخانى سنيهم: شهرهف كورى (شا) محمهد (دهيم ميرى بهدليس).
- 4- شهرهفخانى چوارهم: شهرهف كورى شهمسددى كورى زيانددى (يازدههم ميرى بهدليس).
- 5- شهرهفخانى پنجهم: شهرهف بهگ كورى شهمسددى كورى حاجى محمهد (ههژدههم ميرى بهدليس).
- 6- شهرهفخانى شهمهم: شهرهف كورى شهمسددى كورى شهرهف (بيستم ميرى بهدليس).³

له كتيبي شهرهفنامدا بهمشيوههكى جيا و سه بهخو ناوى مير شهرهف كورى محمهد دهكات، لهگهل مير محمهد كورى شهرهف سكهى (پاره) بهناوى خويان ليداه (شهرهف خان، 2017، ل 578)، بهلام لهبر نهوونى ميژو لهسهر پارهكه كاتهكانيان نه هاتوته زانين (يوسف، ل 339). ئيمه جگه لهو سكهى كه ناوى مير شهرهف كورى محمهد لهسهر نووسراوه، لهريگاي ئهو نامهيهى كه باوكى مير شهرهف (مير محمهد) بو سولتان مورادى دوهمى (824-855 ك/ 1421-1451 ز) باوكى سولتان محمهد فاتحى ناربدوو دنيا دهبين لهناوى باوكى مير شهرهف، مير محمهد كه لهسهر نامهكه ناوى محمهد حوكمدارى بهدليس نووسراوه.⁴ ليزمدا ئيمه دهگينه ئهو نهجامه ناوى ميرمكه، شهرهف كورى محمهد و هاوسهردهمى سولتان محمهد فاتحى عوسمانيه (1451-1481 ز).

سنيهم/ شيواز و زمانى ديپلوماسى نامهكه:

ئهم نامهيه بهشيوازيكي هونهرى زوربهز بهزمانى فارسى نووسراوه، ئهمهش توانا و ليهاتووى مير كوردهكه بهدياردهخات، بهتاييهتى لهزمانى فارسى كه زمانى پهيوهنديكانى ئهو سهردهمه بووه. ئهگهر سهيرى نامهكه بكهن لهرووى شيوازى دهبرين و دارشتنهوه لهگهل نامهكانى سهدهى (15 ز) تاييهتمندى ليكچونيان ههيه، كه بهگشتى لهنامه فارسىهكاندا نزا، ستايش و نازناو تيدا بهكار هاتوه (Dehqan - Genç, s. 46).

ههرومكو زانراوه لهدهقى ديپلوماسى و نامهيه هاوشيوهده ئهگهر ناوى ئهو كهسهى نامهكهى بو نيزدراوه نه هاتيهت ئهوا نامازه به ئهرك (وظيفه)، پوست و پلهوپايه، رستهى نزاكان دهكرت. ههروها ئهو كهسهى نامهكهى بو نيزدراوه شان وشكو و ناوبانگى گهورمتر و بهردوامى بو دخوازي (Gökbilgin, 1992, s. 68). بوئه ئهگهر سهيرى نامهكهى مير شهرهف كورى محمهدى بهدليسى بهههمان شيوه (خواى گهوره خهلافهتى تهخت و شكو و سهلتنهتى بهردوام بكات، له ههردوو جيهاندا بههره پي بگهيهنيت) نزاى بو سولتان محمهد فاتحى كردوه.

لهنامه ديپلوماسيهكانى سهدهى 15 ز كه بهزمانى فارسى نووسراون، بهزورى ئايهتى قورنان و دهستهواژهى عهره بى سهرنجركيش تاييدا بهكار هاتوه. نامهكان لهنيوان سولتانهكان و فهرمانروايهكان بهشيوازيكي هونهرى بهرز دهنوسرا تيگهيشتنى ئاسان نهبوو، به ئايهتى قورنان، فهرموودهى پيغمههبر (دخ)، ووته، شعري عهره بى و فارسى جواروجور دهرازيندراوه.

² لهموز مخانهى شوينهوارى ئهستهنبول (İstanbul Arkeoloji Müzeleri) ليكچووى دانهمهكيان بلاوكر دوتوه.

Perk - Öztürk, 2007, s. 172.

³ ريزيهندى ميرمكاني بهدليس له عبدالرقيب يوسف ومركير او كه ناوبر او سنيهم ميرى بهدليس (المك اشرف) لهشهرهفنامه ناوى هاتوه، به مهليك ئهشرفى نهيو بى داناه، ههروها ههردوو ميرى شهمهم (نهبهكر) و حهوتهم (شيخ شهرهف) كه لهشهرهفنامدا ناويان هاتوه، بهيك كهسى داناه بوئه منيش مير (شيخ شهرهف) له ريزيهندى ميران به پنجهم ميرى بهدليس نام بردوه. (2013، ل 336-337).

⁴ بو بيبنى نامهكهى مير محمهدى باوكى مير شهرهف برهوانه: (فريدون بيك، 1858، ص 217).

بەشىۋەھىيەكى گىشىنى كەسى نامە نووس، نازناۋىك يان ۋەسفىكى ھەلەبىژارد ۋەكو ئامازمەردن بەناۋى كەسى نامە بۆ نىزدراۋە (Kütükoğlu, 1996, s. 222-7). مىر شەرف لەنامەكەيدا زۆر بەرىز ۋەئەدەبەۋە راستەۋخا ناۋى سولتان مەھمەد فاتحى نەھىناۋە، بەلكو نازناۋ ۋەسفى جواروچۆرى بۆبەكارھىناۋە (فاتحى دۇنيا، سولتانى سولتانە مەزەنەكان ۋە پادىشاى پاشا مەزەنەكان، دابىنكەرى دادپەرۋەرى ۋە يەكسانى، لەناۋبەرى زولم ۋە ستەم، رووناكەرەۋەى جىهان، فەرمانبەرەۋى زەۋى ۋە زەمان). ھەرۋەھا بەشىۋەھىيەكى زۆر سەرنج راكىش ۋە لىزانانە ھەستاۋە بە ھىنانى كۆپلەيمەك (دېرە) لە شەرەكەى ھەسانى كۆرى سابىت كە بۆ ستايشى پىغەمبەر(د.خ) ھۇنىبۆۋە: (بە ۋوشەكانم ستايشى مەھمەد نەكردۋە، بەلكو ۋوشەكانم بە مەھمەد رازاۋە بوۋە)، ۋەكو ئامازمەك بۆ ناۋى سولتان مەھمەد بەكارپەناۋە.

هسروه‌ها میر شهرهف وەك رمواییەتی بۆ دەسەڵاتەكەى سولتان محمد كه به (پاریزمری موسولمانان، لەلایەن خواوە پشتیوانیکراوه) پیشانداده، بە‌لام ئەوهی جیگای سەر‌نجه میر شهرهف ناز‌ناوی (صاحب قران) و اتا‌فەرمان‌روایی جیهان و هه‌میشه سەر‌که‌وتوو بۆ سولتان محمد فاتحی به‌کار‌هێناوه که پیشتر میژوونوسان بۆ هه‌ریه‌ك له‌ئەسکەندەری مەقدونی و جەنگیزخان و تیمور لەنگ به‌کاریان هێناوه (Cipa, 2017, p. 242).

نامەكە بە رستەي نزا كۆتايدىت ھەروەكو چۆن سەرەتا بە رستەي نزا دەستى پىكر دېوۋە. مير شەرف وەكو رىزىك بۆ سولتان محەمەد فاتح خۇي بە بەخمەتكارى سولتان دانائە، نيەت پاكي خۇي بەرامبەر سولتان و دەسلەتەكى دەر برېوۋە. لەكوتايى نامە دىپلوماسىيەكان لەسەر ئىمزاى يان ناوى ئەو كەسەي نامە دەنيرئ دەستەواژەي وەكو: دۆستتان، بەندەتان، نۆكەرەي ئيوە تيايدا بەكاردىت (Kütükoğlu, 1996, s. 222-7).

جوارہم / دهقی نامہ کہ:

هو الغنى⁵

1- خلد الله تعالى في دوام الخلافة ملكه وسلطانه و افاض على العالمين فضله و احسانه 2- حضرت سلطان سلاطين اعظم و خسرو خواقين معظم مالك رقاب الامم مستخدم ارباب السيف واصحاب الجيش والقلم 3- و اضع مراسم العدل و الانصاف، هادم قواعد الجور و الاحجاف، جلانگاران جهان، فرمان ديه⁶ زمين و زمان 4- جوانبخت دولت قرين، صاحب قران⁷، بلند همت و بسيار دان و اندك بيان 5- جهان كشاي و ممالك ستان و كيتي دار⁸، كتف الثقلت⁹ في الايام ظل الله بين الانام، باسط الامن و الامان 6- ناشر العدل و الاحسان، المويد من السماء المظفر على الاعداء، المنصور بنصره خير الناصرين، المنظور 7- بنظره الناظرين، شمس سماء السلطنه و الدوله قال¹⁰ : ما ان مدحت محمداً بمقاتلي 8- لكن مدحت مقاتلي بمحمداً اعزاه¹¹ الانصار الدولة عليه السطانيه الخاقانيه القيصريه كه همواره رب الارباب 9- و مالك يوم حساب، رايات سلطنت و ايات حكومتش را بر ربيع مسكون انبساط داده، مخلد دارد 10- لإرتداع شر الكافرين من المسلمين و جعله سداً في البين¹² واقع است 11- نصير ملت و ملت بيو گرفته قرار، يمين دولت و دولت بيو گرفته پناه الحمد لله الذي صدق وعده و نصر عيده و غلب جنده كه 12- معنى واقتلوا المشركين كافة¹³ بر انحضرت تحقق يافته و اهل ديانت بواسطه اعتضام و اهتمام انحضرت 13- از هجوم و خروج كفار مخذول¹⁴ خذلهم الله تعالى قريباً غير بعيد في بسط الغبرا اسوده حال و فارغ بال اند¹⁵ 14- بدان سبب ساير الناس عموماً و بنده داعي خصوصاً سرزيان و

⁵ قورئانی نیشانداوه: سورەتی فاطر ئایەتی 15.

6 لهدهقی نامه که فرمان دیه نو و سراوه، به لام فرمانده راستره.

⁷ Feket به صاحب فرامین خویندو تهوه (P.211)؛ Dehqan - Gec به شیوهی صاحب قران خویندو ویانه تهوه (s. 48).

⁸ Feket به کیتی دان خویندوتمه (ibid)؛ Dehqan - Geç به شیوهی کیتی دار خویندوو یانهتمه (a.y).

⁹ Feket به کتف الثقافات خويندوئمه (ibid)؛ Dehqan - Geç به شیوهی کنفل الثقل خويندوئمه (a.y).

¹⁰ Feket ووشه‌ی قال نه‌نوسیه، له‌جی‌گایدا ووشه‌ی والدین بۆ زیادکر دووه که له نامه‌که‌دا نه‌هاتوه (P.211).

¹¹ Feket به شیوهی /عزاه/ نویسی و ویعتی (ibid)؛ Dehqan- Geç به شیوهی /عزاه/ نویسی و یانه (a.v).

¹² Feket به شیوه‌ی و جعله سبیل فی البیت نویسیوویه‌تی، (ibid)؛ Dehqan- Geç به شیوه‌ی و جعله سدا فی البین نویسیوویانه (a.y).

13 قورئانی نیشانداوه: سورمتی التوبه نایمتی 36: (وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ).

¹⁴ Feket به شیو هی مخدوله نویسیو ویتهی (p.211)؛ Dehqan- Gec به شیو هی مخدول نویسیو ویانه (s. 49).

Feket¹⁵ به شیوه‌ی *بال* اند/نوسیو ویته‌ی (ibid)؛ Dehqan- Gec به شیوه‌ی *بالند* نوسیو ویانه (a.v).

سرجنان¹⁶ را بذکر محامد و نشر مناقیش متکلم ساخته 15- و در طرّه سواد واللیل¹⁷ اذا عسعس¹⁸ و غرّه بیاض والصبح اذا تنفس¹⁹ از حضرت عزت²⁰ جلّ جلاله و عمّ نواله 16- باستدامت دوام ایام همایون²¹ اشتغال نموده و مینماید که تا فلک دوار استوار بثواقب کواکب سیار و الشمس 17- والقمر والنجوم مسخرات²² بأمره²³ باشد، دولت و سعادت (و) حشمت و سیادت در ترقی و اقبال بماناد و اولیای دولتش را 18- تا قیام ساعت بهر ساعتی ملکی²⁴ در طاعه آید و بهر ماهی سپاهی مسخر کرده و بهر روزی اقلامی میسر شود 19- و اعدای حضرتش را در هر زمانی زیانی²⁵ مقرر²⁶ و در هر حالی بزوالی مقدر گردد و هر صبحی بشامی مبدل شود 20- یا رب پناه دولت و ملکش تو کرده ای، اندر پناه خویش بدار این تباه را بنابر ان حامل صحیفه العبودیت مولانا 21- زین الدین محمود را بشرف عتبه بوسی فرستاده شد که ظهار انقیاد و کمال اعتقاد این داعی را 22- بر ضمیر انور واضح نماید زیادت مباسطت ننمود، سعادت دو جهانی مستدام و مخلد باد بالنبی و اله الامجاد بنده داعی شرف بن شاه محمد بدلیسی

پینجه‌م/ وەرگیرانی نامه‌که:

خوا هر خوی بی نیازه (هو الغنی)

1- خوی گه‌وره خه لافمتی تهخت و شکو و سه‌لته‌نتی به‌ردموم بکات، له هر دوو جیهاندا به‌هره‌ی پی بگه‌یه‌نیت. 2- خاوه‌ن شکو، سولتانی سولتانه مه‌زنه‌کان و پادشای پاشا مه‌زنه‌کان، خاوه‌نی گه‌ردمنی ژیرده‌سته‌کان، نه‌هلی شمشیر و یارانی جه‌نگاور و قه‌لمه‌مکان. 3- دابینکهری دادپه‌رومری و یه‌کسانی، له‌ناوبه‌ری ستم و زور‌داری، روناک‌ه‌روه‌ی جیهان، فه‌رمانه‌روای زه‌وی و زهمان. 4- خوش بهخت، پادشای جیهان و هیمه‌ته‌به‌رز و زانایه به‌لام کم خوی دهر‌مخات، 5- جیهانگر و فاتحی دونیا و جیهاندار، باری شانی خوی قورس کردوه له‌م رۆژگار‌دا، سته‌به‌ری خودا له‌نیوان مروفه‌کاندا، بلا‌وکهره‌وی ناسایش و نارامی (نه‌من و نه‌مان). 6- بلا‌وکهره‌وی داد و چاکه، پشتیوانی‌کراوی ناسمان، سه‌رکه‌وتوو به‌سه‌ر دوز‌مناندا، سه‌رکه‌وتوو به‌سه‌ر که‌وته‌کانی له‌لایم باشترین سه‌رخه‌مه‌که‌نوه، 7- خوری ناسمانی سه‌لته‌نت و ده‌ولت. ووتی: به‌ ووشه‌کانم ستایشی موحه‌مه‌م نه‌کردوه، 8- به‌لکو ووشه‌کانم به‌ موحه‌مه‌م رازو‌مه‌وه، خوشه‌ویه‌ستیزی سه‌لته‌نت، پاشایه‌تی، خاقانی (پادشا- خان) و قه‌یسه‌ری ده‌ولت که‌ گه‌ره‌ی گه‌ره‌مرکه‌نه، 9- و خاوه‌نی رۆژی لته‌رسینه‌وه (قیامت) نالای سه‌لته‌نت و نیشه‌نه‌کانی حکومه‌ته‌مکه‌ت له‌چوارده‌ری زه‌وی بلا‌ویه‌ته‌وه و به‌ نه‌مری به‌یه‌نیته‌وه، 10- بۆ پاراستنی مسولمانه‌کان له‌ شه‌رانگیزی کافره‌کان هر و مکو دیواریک نه‌وی ناره‌ نیوانیان، 11- پیشتوانی میله‌ته‌که‌ی و میله‌ت له‌گه‌ل نه‌و له‌ئار امیدایه، ده‌سته راستی ده‌ولته‌که‌ی و ده‌ولت به‌ نه‌و پاریزه‌روه، سوپاس بۆ خوا که‌ به‌لینه‌که‌ی هاتوته‌دی و به‌نده‌که‌ی سه‌رخستوه و سوپاکه‌شی سه‌رخستوه. 12- واتا "هه‌موو موشریکه‌کان له‌ناو بیه" له‌سه‌ر نه‌م حمزه‌ته‌هاته‌ دی و نه‌هلی دین که‌ به‌ هه‌ول و ته‌یک‌شانی نه‌م حمزه‌ته 13- له‌ هیرش و یاخیبونی کافرانی سه‌ر شۆردا خوا به‌زووی و بی‌دنگ سه‌رشوریان بکات له‌پانایی زه‌ویدا لاوازیان بکات، 14- و هر له‌به‌ر نه‌مه‌ش خه‌لکی به‌گشتی و به‌نده‌ی نزاکارتان به‌ تابه‌ت، زمان و دلمان به‌ یادی چاکه‌کانتان و بلا‌وکردنه‌وه‌ی ناکاره به‌رزه‌کانتان هینه‌وته‌ گۆ 15- و کاتیک و مکه‌ نه‌و تاله‌ ده‌زووی سپیه‌ی نیوان شه‌و و به‌رمیه‌انکه‌ به‌ رووناکی مانگ سپی هه‌لدی نه‌وه‌ لوتف و گه‌رمیه‌ی خودایه، 16- داوام کردوه که‌ پایه‌داری به‌ردوامی و هه‌بوونی تو به‌ردوام بووه و خوی ده‌نویته‌ت، تافه‌له‌کی سو‌راو پشت به‌ستوو به‌خولگه‌ی هه‌سه‌ره‌کان و خۆره‌کان 17- و مانگه‌کان و نه‌سته‌ره‌کان ملکه‌چی نه‌وین، سه‌رده‌م و بهخت و شکو و سه‌رومریت له‌ به‌رزبوونه‌وه و به‌ردوامیدا بیت، 18- تا رۆژی دوی له‌ هر ساتیکدا شانه‌شینه‌ک بیته‌ ژیر فه‌رمانه‌روایت، هر مانگیک سوپایه‌ک فته‌ بکه‌ن و هر رۆژی شوینی نوییان ده‌سته‌کویت، 19- و دوز‌منه‌کانی نه‌و حمزه‌ته‌ش هه‌مووکات توشی به‌لایه‌ک بین و له‌ هر حالیکدا شکست و هه‌موو به‌یانییه‌کیان بیته‌ شه‌و، 20-

¹⁶ Feket به شیوه‌ی سرعان نوسیوویه‌تی (ibid)؛ Dehqan- Geç به شیوه‌ی سرجنان نوسیوویه‌انه (a.y).

¹⁷ Feket به الیل نوسیوویه‌تی (ibid).

¹⁸ قورنانی نیشانداده: سورمتی التکویر نایه‌تی 17 (وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ).

¹⁹ دهربریه‌نیک قورنانه: سورمتی التکویر نایه‌تی 18 (وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ).

²⁰ Dehqan - Geç ووشه‌ی عزت نه‌یاننوسیووه (a.y).

²¹ Feket به هه‌یون خویندوته‌وه (ibid)؛ Dehqan- Geç به شیوه‌ی هه‌یون نوسیوویه‌انه (a.y).

²² Feket یش به مسخران نامره نوسیوه (ibid)؛ Dehqan- Geç به شیوه‌ی مسخر بأمره نوسیوویه‌انه (a.y).

²³ قورنانی نیشانداده: سورمتی النحل نایه‌تی 12 (وَالْقَمَرِ وَالنُّجُومِ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِ إِي فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ).

²⁴ Feket به شیوه‌ی بلکی نوسیوویه‌تی (ibid)؛ Dehqan - Geç به شیوه‌ی ملکی نوسیوویه‌انه (a.y).

²⁵ Feket به بزیه‌ی خویندوته‌وه (ibid)؛ Dehqan - Geç به شیوه‌ی زیانی نوسیوویه‌انه (a.y).

²⁶ Dehqan - Geç ووشه‌ی مقرر نوسیوویه‌انه له‌کاتیکدا له‌ده‌قی نامه‌که‌دا بوونی نه‌ (a.y).

نهی خودایه، تو دولمت و مولکی ثنوت کرد به پناگه. خراپهکارانیش هس و هکو پناپس ببه، نامه بهدهستی بهندهی تو مهولانا، 21- زمینه‌دین مه‌مود بو دستماچکردن و درخستنی پابه‌ندی و ملکه‌چی و ته‌وای بیروباومری نم بهندهیه به ویزدانی درموشاومتان بنوینم، 22- من نامه‌ی {نم نامه‌یه} دریزه پی بدهم، خوشبه‌ختی همدو جیهانیش بو دستمه‌یر بیت له ریگای پیغه‌مه‌یر و خانه‌واده‌که‌یه‌وه.

خزمتکار

دو عاکار شرف ب. شاه محمد به‌دلیسی

نه‌جام

دوای هه‌لسه‌نگندن و شیکردنه‌وی نامه‌که و لیکولینه‌وه له سه‌راچاوه‌کان، گیشینه‌نو نه‌جامه‌ی که زانپاریه‌کانی به‌ریوبه‌رایه‌تی نهرشیفی عوسمانی دهرباره‌ی نم نامه‌یه هه‌له‌یه. هه‌رچنده‌ میژوو له‌ناو نامه‌که و که‌سی نامه‌ بو نیردر او راسته‌وخو نه‌نوسراوه، به‌لام له‌ناوه‌روکی نامه‌که به‌دسته‌واژه میژوویی و نازناوه‌کان، که‌سی نامه‌ بو نیردر او به‌دیاردکه‌ویت. میر شهره‌ف کوری شا محمد له‌سه‌ر نامه‌که‌دا ناوی هاتوه جیا به‌لگه‌ل حاجی شهره‌ف کوری محمد که به‌ریوبه‌رایه‌تی نهرشیفی عوسمانی تو‌مارکراوه. نه‌مانه‌ دوو میری جیاوازن. میر شهره‌ف کوری شا محمد له‌دوای فته‌تی شاری نیسته‌نبول 1453ز نامه‌یه‌کی به‌زمانی فارسی بو سولتان محمد فاتحی عوسمانی ناردوه. له‌نامه‌که‌دا میر شهره‌ف جگه‌ له‌ پیروزیایی، شوینکه‌وته و متمانه‌ی خوی بو سولتان نیشانداده. نه‌گهرچی نامه‌که به‌زمانی فارسی نووسراوه، به‌لام به‌نایه‌تی قورنان، دسته‌واژه و شعره‌ی عهره‌بی رازاندنه‌وی تیدا به‌دیده‌کریت. نم نامه‌یه به‌همان شیوازی نامه‌کانی سه‌ده‌ی (15ز) به‌نزا و هیوای چاکه‌خواری و پیا‌ه‌ل‌دان ده‌ستی پیکردوه و به‌همان شیوه‌ کۆتای پنهاتوه. میر شهره‌ف به‌زمانیکی دیپلوماسی، شیوازیکی هونه‌ری به‌رز و زور لیزانانه نامه‌که‌ی دارشتوه. له‌ریگای نم نامه‌یه‌وه ده‌توانین له‌مه‌ بگه‌ین که کورد پنه‌ش ده‌ولته‌ی سه‌فه‌وی و عوسمانی له‌سه‌ده‌ی 16ز، هه‌ولیانداوه هاوسه‌نگی بیاریزین له‌نیوان قهرقه‌وینلو و ده‌ولته‌ی عوسمانی له‌سه‌ده‌ی 15ز. نم نامه‌یه‌ گرنگیه‌کی زوری بو میژووی کورد هه‌یه، به‌نایه‌تی دهرباره‌ی په‌یوه‌ندنی نیوان کورد و ده‌ولته‌ی عوسمانی له‌سه‌ده‌ی 15ز. جگه‌ له‌مه‌ یارمه‌تیده‌ریکی باشه‌ بو تیگه‌یشتن وزانینی لایه‌نی میژووی و سیاسی و دیپلوماسی کورد له‌سه‌ده‌ی 15ز، دووباره‌ دارشتنه‌وی میژووی میرانی به‌دلیسی.

لیستی سه‌راچاوه‌کان

ا- به‌زمانی کوردی

- 1- نیسکندر، شه‌مسی محمد (2009)، میژووی کورد له‌سه‌ده‌ی 16هه‌دا (شه‌رفنامه‌ی شه‌رفخانه‌ی بدلیسی و له‌ سه‌راچاوه‌ییکی میژووی نه‌تسه‌وی کورد)، و: شوکور مسته‌فا، چ 2، چاپخانه‌ی ده‌گای نارس، هه‌ولیز.
- 2- فه‌ر هه‌نگی زاراوه میژوویییه‌کان (2011)، نامه‌دکردنی لیزنه‌ی میژووی نه‌کادیمیای کوردی، گو‌فاری نه‌کادیمیای کوردی، ژماره 19، هه‌ولیز.
- 3- یوسف، عبدالرقيب (2013)، میرانی به‌دلیس، گو‌فاری میژوو، ژ. 27، چاپخانه‌ی رۆژه‌لات، هه‌ولیز.
- 4- شه‌رف خان بدلیسی (2017)، شه‌رفنامه، و: سه‌لاحه‌دین ناشتی، ب 1، چاپخانه‌ی بنکه‌ی ژین، سلیمانی.

ب- به‌زمانی عهره‌بی

- 5- الرشیدی، محمد سالم (2011)، السلطان محمد الفاتح 1453، الطبعة الثانية، دار البشير، القاهرة.

ج- به‌زمانی ئینگلیزی

- 6- Cipa, H. Erdem (2017), *The Making of Selim: Succession, Legitimacy, and Memory in the Early Modern Ottoman World*, Indiana University Press, Indiana.
- 7- Wilkes, Tim (2015), *Islamic Coins and Their Values*, V 1, The Mediaeval Period, Spink & Son, Ltd Publisher, London.
- 8- Zakrzewski, Daniel (2020), "An Idea of Iran on Mongol Foundations: Territory, Dynasties and Tabriz as Royal City (Seventh/Thirteenth to Ninth/Fifteenth Century)", *The Timurid Century: The Idea of Iran*, Vol.9, editor: Charles Melville, Bloomsbury Publishing, London.

ج- بهزمانی نهلماهی

9- Fekete, L. (1997), *Einführung in die persische Paläographie: 101 Persische Dokumente*, Hrsg. Von G. Hazai, Akadémiai Kiadó, Budapest.

د- بهزمانی تورکی

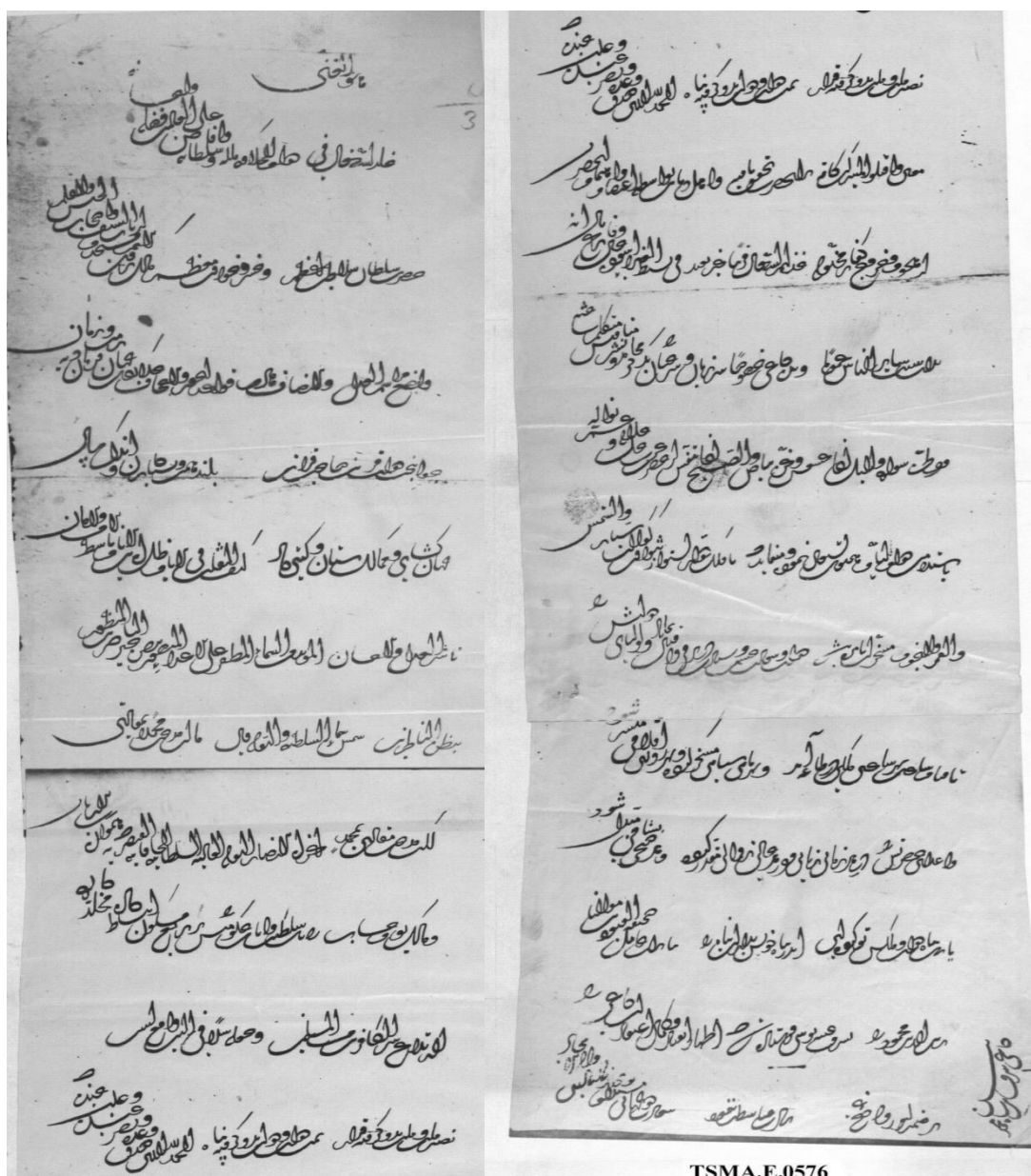
- 10- BOA, TSMA.E.0576, TSMA E. 3145.
11- Dehqan, Mustafa – Genç, Vural (2017), “Şeref b. Şah Muhammed’ten Fatih Sultan Mehmed’e Mektup”, editor: *Osmanlı Devleti ve Kürtler*, 1.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul.
12- Gökbiğgin, M. Tayyib (1992), *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, 2. Baskı, Endrun Yayınları, İstanbul.
13- Hinz, Walther (1992), *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd : on beşinci yüzyılda İran'ın millî bir devlet haline*, Çevir: Tefvîk Bıyıklıoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
14- Kütükoğlu, Mübatahat (1996), *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
15- Perk, Haluk – Öztürk, Hüsnü (2007), *Anadolu Sikke Monografileri I*, Haluk Perk Müzesi Yayınları, İstanbul.

ف- بهزمانی تورکی عوسمانی

- ۱۶- سالنامه دولت علیه عثمانیه (1314)، الی ایکنجی سنه، در سعادت.
۱۷- بیگ، فریدون (1858)، منشآت السلاطین، تقویمخانه، استنبول.

گ- سایتی نهلکترونی

- 18- Ashmolean Museum, *The Heberden Coin Room, Islamic coin*, Volume 9 (Iran after the Mongol invasion) .<https://hcr.ashmus.ox.ac.uk/collection/6>
19- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
<https://www.devletarsivleri.gov.tr/>

TSMA.E.0576

Belge Özeti : Bitlis Hakimi Hacı Şeref bin Şah Mehmed'in Fatih Sultan Mehmed'e gönderdiği arzual; Uzun Hasan'ın mağlubiyeti üzerine tebrik ve hürmetinin arzı için Mevlana Zeyneddin Mahmud Bey'in gönderildiğinden kabul edilmesi istirhamı. (TSMA No: 0576/1)

Belge Tarihi : H-04-12-886

(<https://www.devletarsivleri.gov.tr/>)

٣- سكه‌ی میر شهره‌ف كوری محمده

سكه‌ی زیوی میر شهره‌ف كوری محمده
(4.28گ، 26.6ملم)

رووی پیشه‌وه:

ناوه‌راستدا: لا اله الا الله محمد رسول الله

له‌ده‌وری: عومرا عوسمانا علی نه‌بویه‌کر

رووی پیشه‌وه: الوائق بالصمدا شرف بن محمدا ضرب بدلیس (له به‌دلیس "سكه‌ه" لیدراوه)

(Öztürk- Perk, s. 33)